

Karolina Kichewko

Stosunki przemysłowe – zarys teorii

https://doi.org/10.25312/2391-5110.14/2019_03kk

Streszczenie

Głównym celem artykułu jest prezentacja kategorii stosunków przemysłowych w ich politologicznym znaczeniu. Przynależą one do tych kategorii analitycznych, których zdefiniowanie, choćby tylko ramowe, nastęrcza badaczom wielu kłopotów. Ich właściwe zrozumienie oraz interpretacja wymaga bowiem odniesienia się do rozlicznych kontekstów, w tym ekonomicznego, prawnego, psychologicznego, społecznego, historycznego, ale także politologicznego. A zatem nie są, a bynajmniej nie powinny być, dla badaczy tej sfery obojętne studia prowadzone w tym zakresie przez politologów, również dla nich samych powinna to być sfera szerokiej eksploracji analitycznej. Nie jest bowiem bez znaczenia dla polityki publicznej to, jak przebiegają relacje reprezentantów pracowników, pracodawców z agendami władzy państwowej.

Słowa kluczowe: stosunki pracy, przetargi zbiorowe, pluralizm, korporatyzm, polityka publiczna

Industrial relations – Theoretical framework Summary

This article discusses industrial relations from a political science perspective. Analysis of industrial relations requires sensitivity to the economic, legal, social, historical and political context. Political scientists researching industrial relations should take into account the scholarship of those working in different fields. At the same time political scientists should pay particular attention to International Relations as an area of ‘wide

analytical exploration'. Relations between the representatives of employees, employers and public authorities are relevant for public policy.

Keywords: employment relationships, collective bargaining, pluralism, corporatism, public policy

Wprowadzenie

Dążąc do zrozumienia kategorii stosunków przemysłowych¹, należy nie tylko przeprowadzić analizę elementów je konstytuujących czy podjąć próbę wyznaczenia ich „osi problemowej” lub ramowej interpretacji, lecz także przeanalizować ich wielowymiarowe środowisko. Podejmując się zatem konceptualizacji powyższej kategorii, można postawić następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest obszar tematyczny stosunków przemysłowych?
2. Jak definiować termin *stosunki przemysłowe*?
3. Jacy aktorzy „grają” w stosunkach przemysłowych?
4. Jak „pracują” aktorzy stosunków przemysłowych?

Można ponadto sformułować kilka prawdziwości (hipotez) ważnych dla problemu relacji przemysłowych. Po pierwsze, stosunki przemysłowe nie stanowią jednorodnego pola badawczego, którego analizowanie jest determinowane jakąś główną dyscypliną. Po drugie, studia nad stosunkami przemysłowymi wymagają złożonego podejścia do „pracy”, przy założeniu, że nie można IR analizować tylko i wyłącznie w kontekście ekonomicznych (jedynie potocznie najbardziej naturalnych) warunków. Po trzecie, w związku z powyższym badanie stosunków przemysłowych wymaga uwzględnienia eklektycznego podejścia do tematu. Po czwarte, nie należy zapominać, że istnieje politologiczny kontekst tego obszaru, co sprawia, że nie jest on tożsamy ani z ekonomicznym, ani z psychologicznym, ani z socjologicznym, ani też z jakimkolwiek innym aspektem relacji przemysłowych. W związku z tym należy pamiętać, że kontekst ten będzie odmiennie rozkładał akcenty na poszczególnych składowych relacji przemysłowych, uściślając – będzie on po prostu skupiony na wybranych elementach IR lub też na ich odmiennych konotacjach w przestrzeni publicznej. Wreszcie termin *stosunki przemysłowe* nie powinien być machinalnie utożsamiany czy też traktowany synonimicznie z pojęciem stosunków pracy. Konstrukcja artykułu została tak ułożona, by odpowiedzieć na pytania badawcze (co znajduje odzwierciedlenie w części traktującej o konceptualizacji IR) oraz zweryfikować przyjęte hipotezy (o czym traktuje ostatnia część – krótka konkluzja).

¹ Określenie *stosunki przemysłowe* będzie tu stosowane zamiennie z terminem *relacje przemysłowe* oraz skrótem IR. Ten ostatni wywodzi się z literatury anglojęzycznej (od ang. *Industrial Relations*), gdzie jest powszechnie stosowany.

Stosunki przemysłowe: wielowymiarowy problem analityczny

Już w 1958 roku J.T. Dunlop podkreślał, że ważne jest, by zdawać sobie sprawę z relacji, jakie łączą badania nad stosunkami przemysłowymi z innymi naukami społecznymi. Z kolei w innym miejscu swej klasycznej pracy zatytułowanej *Industrial Relations Systems* zaznaczał, że ostatecznie obszar badań nad relacjami przemysłowymi to skrzyżowanie, w którym zbiegają się różni specjaliści². Tą multidyscyplinarność stosunków przemysłowych w późniejszym czasie podkreślili także inni badacze IR. Jak bowiem zaznaczają J. Wallace, P. Gunnigle i G. McMahon, nie tylko nie można analizować relacji przemysłowych w zawężonym kontekście, gdyż to nie czyni tej analizy prostszą, lecz, co więcej, dopiero interpretacja przedmiotu stosunków przemysłowych w szerszym kontekście historycznych, politycznych, społecznych i gospodarczych procesów pozwala na najlepsze zrozumienie tego obszaru³. Z kolei J.D. Brown jako jedną z cech paradygmatu stosunków przemysłowych wymienia multidyscyplinarne podejście, objawiające się w uznaniu, że stosunki pracy obejmują gospodarczy, organizacyjny, psychologiczny, społeczny, prawny, polityczny i historyczny wymiar⁴. Inny badacz relacji przemysłowych – P. Edwards – zwraca natomiast uwagę na próby wyodrębnienia tematyki stosunków przemysłowych jako samodzielnej, odmiennej dyscypliny, zaznaczając jednocześnie swój sprzeciw wobec tego typu praktyk, stwierdzając ostatecznie, że IR są polem badawczym, a nie odrębną dyscypliną⁵. Autor ten wskazuje równocześnie, iż zrównywanie stosunków przemysłowych ze stosunkami pracy także jest niewystarczające i nie pozwala wyodrębnić IR z ekonomii i socjologii pracy⁶. Podobnie postrzega problem polski badacz stosunków przemysłowych J. Sroka, który zdaje się potwierdzać szerokie konotacje tego terminu. Jednak w przypadku tego autora mamy już jasne odwołanie do kontekstu politologicznego. Stwierdza on bowiem, iż:

[...] politologowi odwołującemu się do kategorii stosunków przemysłowych chodzi nie tyle o określenie psychologicznych, kulturowych, ekonomicznych czy organizacyjnych wymiarów stosunków pracy, ile o wskazanie na istotne różnice odnoszące się do politycznych konotacji stosunków pracy. [...] a mianowicie o te aspekty stosunków pracy, które pozwoliłyby określić stopień politycznego uwikłania obu stron stosunków pracy [pracowników i pracodawców – przyp. aut.] zarówno w skali zakładu (mikro), branży (mezo), jak i całej gospodarki (makro)⁷.

² J.T. Dunlop, *Industrial Relations Systems*, Southern Illinois University Press, Carbondale, Edwardsville 1958, s. 382.

³ J. Wallace, P. Gunnigle, G. McMahon, *Industrial relations in Ireland*, Gill & Macmillan, Dublin 2004, s. 1.

⁴ B.E. Kaufman, *The original industrial relations paradigm: foundation for revitalizing the field*, [w:] Ch.J. Whalen (red.), *New directions in the study of work and employment. Revitalizing industrial relations as an academic enterprise*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, Northampton 2008, s. 34, http://books.google.pl/books?id=HLObmbHZf14C&pg=PA31&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [dostęp: 30.07.2013].

⁵ P. Edwards (red.), *Industrial relations. Theory and practice*, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2004, s. 2.

⁶ Tamże, s. 2.

⁷ J. Sroka, *Europejskie stosunki przemysłowe w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000, s. 19.

Stosunki przemysłowe: próba konceptualizacji?

I. Jaki zatem jest obszar tematyczny stosunków przemysłowych? Najogólniej rzecz ujmując, należałoby wskazać w tym kontekście na zagadnienie pracy oraz relacji przebiegających pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, co kieruje nas w stronę rozlicznych instytucji, praktyk, zachowań wprost lub pośrednio związanych ze stosunkami pracy⁸. W zasadzie już w latach dwudziestych XX wieku prace z tego obszaru podkreślały tę prawidłowość. Jak wskazuje B.E. Kaufman, w tym okresie odpowiednie publikacje wskazywały, że stosunki pracy są centralnym zagadnieniem IR⁹.

Co ciekawe, same korzenie paradygmatu stosunków przemysłowych sięgają właśnie lat dwudziestych i związane są z jego użyciem w tradycji brytyjskiej i amerykańskiej. Wspomniany powyżej badacz dowodzi jednak, że badania i analizy relacji przemysłowych wywodzą się w głównej mierze z praktyk podejmowanych w tym obszarze w USA, już nawet w późnych latach dziesiątych i dwudziestych XX wieku, a za „ojca IR” w świecie akademickim uznaje ekonomistę instytucjonalnego J.R. Commonsa, który – razem ze współpracownikami, zwanymi Szkołą Wisconsin (*Wisconsin School*) – zdefiniował i rozwinął wczesny model stosunków przemysłowych¹⁰. Przełomowa była już *Demokracja przemysłowa (Industrial Democracy)* z 1897 roku, będąca dziełem angielskich autorów Sidneya i Beatrice Webbów. Demokracja przemysłowa interpretowana była w tej publikacji jako połączenie administracyjnej efektywności z prawdziwą kontrolą sprawowaną przez ludzi¹¹.

Na korelację pomiędzy stosunkami przemysłowymi i stosunkami pracy wskazuje również M. Salamon, kiedy odwołuje się do różnych badaczy i pisze, że:

Edwards dowodzi, iż *stosunki przemysłowe* zostały ustanowione i nie ma powodu, by z nich zrezygnować, równocześnie ich zakres jest dobrze zrozumiały: ich punktem skupienia jest regulacja (kontrola, adaptacja i dostosowanie) stosunków pracy, które są kształtowane przez prawny, polityczny, gospodarczy, społeczny i historyczny kontekst. Podobnie Ackers argumentuje, że stosunki przemysłowe „powinny koncentrować się na stosunkach pracy w każdej płaszczyźnie”¹².

Tak samo postępuje J. Sroka, który, co prawda, pozornie zrównuje stosunki przemysłowe ze stosunkami pracy, używając tych terminów w pewnym sensie tożsamo, kiedy pisze o skupieniu politologa w kontekście IR na politycznych konotacjach stosunków pracy, czy

⁸ Stosunki pracy są definiowane przez Międzynarodową Organizację Pracy (MOP, *International Labour Organization* – ILO) jako „prawne powiązanie pomiędzy pracodawcami i pracownikami. Istnieją one, kiedy osoba wykonuje prace lub usługi zgodnie z pewnymi warunkami w zamian za wynagrodzenie” – zob. *Employment Relationship*, International Labour Organization ILO, 2011, http://www.ilo.org/ifpdial/areas-of-work/labour-law/WCMS_CON_TXT_IFPDIAL_EMPREL_EN/lang--en/index.htm [dostęp: 1.08.2013].

⁹ B.E. Kaufman, dz. cyt., s. 34.

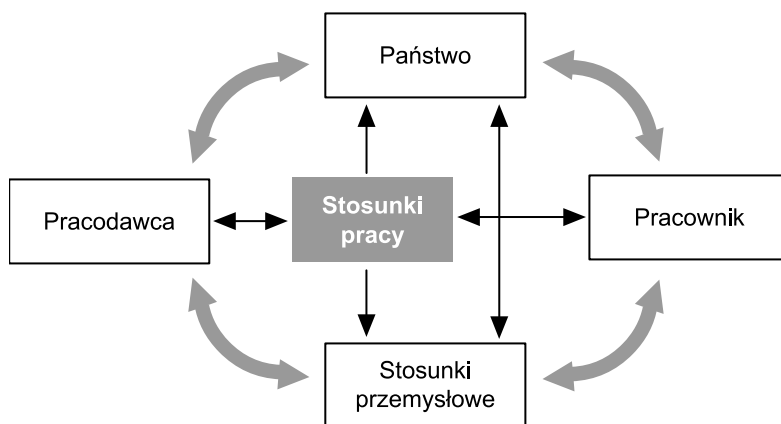
¹⁰ Tamże, s. 33.

¹¹ *Italy. Democrazia industriale. Industrial democracy*, Eurofound, the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, <http://www.eurofound.europa.eu/emire/ITALY/INDUSTRIALDEMOCRACY-IT.htm> [dostęp: 1.08.2013].

¹² M. Salamon, *Industrial Relations. Theory and practice*, Prentice Hall, Essex 2000, s. 5, http://books.google.pl/books?id=CDUwsfKqR0MC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gb_s_g_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true [dostęp: 1.08.2013].

to znowu o politologicznym rozumieniu stosunków pracy lub o aspektach stosunków pracy, które pozwalają na określenie politologicznego uwikłania pracy i kapitału¹³.

Należałoby zatem zgodzić się z P. Edwardsem, że pomimo tego, iż „niektórzy autorzy definiują IR jako nic ponad badania nad wszystkimi formami stosunków pracy. To [jednak – przyp. aut.] nie jest wystarczająco precyzyjne, by odróżnić je od ekonomii czy socjologii pracy”¹⁴. Co więcej, „by uniknąć zamieszania, pewni autorzy wolą termin *stosunki pracy*”¹⁵ zamiast określenia *stosunki przemysłowe*. Należy zatem podkreślić, że punktem centralnym dla stosunków przemysłowych są zagadnienia stosunków pracy, choć nie są one wprost tożsame czy machinalnie zamienne, a już w szczególności w kontekście politologicznym. Jednocześnie należy pamiętać, że „tematyczny obszar stosunków przemysłowych jest jednym z najbardziej dyskusyjnych specjalistycznych obszarów organizacyjnego i narodowego zarządzania gospodarczego”¹⁶. Rysunek 1 prezentuje relację pomiędzy stosunkami przemysłowymi i stosunkami pracy.

Rysunek 1. Stosunki przemysłowe i stosunki pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie *The employment relationship*, [w:] P. Edwards, *Industrial relations. Theory and practice*, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2004, s. 9.

2. Jak zatem definiować termin *stosunki przemysłowe*? Otóż już z powyższego wynika jasno, że jednoznacznej i powszechnie akceptowanej definicji IR być nie może. Nie podejmujemy się zatem podania szczegółowej i precyzyjnej definicji stosunków przemysłowych, a jedynie naszkicujemy swego rodzaju ramy definiujące zagadnienie relacji przemysłowych. Owszem, podamy pewne opisowe propozycje, lecz, jak podkreślają J. Wallace, P. Gunnigle i G. McMahon, „stosunki przemysłowe nie dają się łatwo zdefiniować [...] wiele aspektów zagadnienia jest spornych. [...] Oczywiście, najbardziej atrakcyjnym aspektem zagadnienia jest to, że pozwala ono badaczom rozwijać ich własne opinie”¹⁷. Stąd też próby definiujące

¹³ Zob. więcej J. Sroka, *Europejskie stosunki...*, dz. cyt., s. 19.

¹⁴ P. Edwards, dz. cyt., s. 2.

¹⁵ Tamże, s. 1.

¹⁶ J. Wallace, P. Gunnigle, G. McMahon, dz. cyt., s. 1.

¹⁷ Tamże, s. 1, 3.

stosunki przemysłowe nie tylko nie tworzą kanonu, wzorca opisującego, ale raczej są autor-skimi próbami konceptualizacji, zmierzającymi do zakreslenia granic porządkujących IR.

Takiej opisującej próby podejmuje się między innymi M. Salamon, który stwierdza, że „stosunki przemysłowe obejmują zbiór zjawisk zarówno w środowisku, jak i poza środowiskiem miejsca pracy, odnoszących się do ustalania i regulowania stosunków pracy”¹⁸. Badacz ten wskazuje zatem na często przywoływane (zob. powyżej) powiązania stosunków przemysłowych ze stosunkami pracy. Te ostatnie, poprzez składowe stosunków przemysłowych, zostają poddane kontroli i w sposób pośredni bądź bezpośredni (makro/mikro) kształtują warunki w miejscu pracy.

Z kolei Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Eurofound) w swym opisie zaznacza, że stosunki przemysłowe to:

[...] termin zmierzający do określenia podzbioru stosunków społecznych w przemyśle jako spójnego pola analiz akademickich lub praktycznych ekspertyz. [...] [Jednak – przy aut.] nie wszystkie stosunki społeczne w przemyśle mogą być definiowane jako stosunki przemysłowe (termin ten mógłby być zazwyczaj interpretowany jako nieobejmujący na przykład częściowo społecznych interakcji pracowników z jednej strony, a z drugiej strony decyzji pracodawców o asortymencie)¹⁹.

Fundacja wskazuje więc na poszukiwanie w ramach relacji przemysłowych pewnych wspólnych elementów stosunków społecznych w pracy, które mogłyby być podstawą do teoretycznego oraz praktycznego rozwinięcia interakcji w przemyśle. Jednocześnie Eurofound zaznacza, że nie wszystkie relacje w przemyśle będą wchodzić w skład IR, będą one bowiem na przykład autonomiczną decyzją jednej ze stron, jak choćby w przypadku decyzji o profilu przedsiębiorstwa.

Fundacja potwierdza ponadto różnorodność interpretacji terminu *stosunki przemysłowe*. Wskazuje w tym kontekście badaczy, którzy rozmaicie rozumieją i opisują relacje przemysłowe, i tak:

[...] dla Flandersa [...] „badania nad stosunkami przemysłowymi mogą być [...] opisane jako badania instytucji regulacji pracy”. [...] Definicja preferowana przez Hymana jest taka, że „stosunki przemysłowe są badaniami procesów kontroli nad relacjami pracy; i wzdłuż tych procesów, które angażują zbiorową organizację pracowniczą i działania, które są pod specjalną ich uwagę”. [...] Gospel [...] definiuje [...] stosunki przemysłowe jako te dotyczące przetargów zbiorowych²⁰ i relacje pomiędzy związkami i menadżerami²¹.

¹⁸ M. Salamon, dz. cyt., s. 3.

¹⁹ *United Kingdom. Industrial Relations (IR)*, Eurofound, the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, <http://www.eurofound.europa.eu/emire/UNITED%20KINGDOM/INDUSTRIALRELATIONSIR-EN.htm> [dostęp: 1.08.2013].

²⁰ Przetarg zbiorowy – negocjacje poświęcone warunkom pracy i płacy oraz zagadnieniom pokrewnym, przebiegające pomiędzy pracodawcami a pracownikami, choć w szerokim kontekście przetarg zbiorowy może być interpretowany jako rozwiązanie konfliktu poprzez osiągnięcie kompromisu (J. Wallace, P. Gunigle, G. McMahon, dz. cyt., s. 238–240).

²¹ *United Kingdom. Industrial Relations (IR)*, dz. cyt.

To kolejny raz potwierdza różnorodność interpretacji i ujmowania zagadnienia IR. Wskazane definicje kładą jednak nacisk na regulację, kontrolę zagadnień związanych z pracą czy interakcje pomiędzy kapitałem a pracą.

Interesującą propozycją wyjaśniającą może być interpretacja J. Sroki. Autor ten wskazuje, że:

[...] w ujęciu politologicznym stosunki przemysłowe rozumie się jako podsystem systemu politycznego. W tej perspektywie na płaszczyźnie stosunków przemysłowych grupy interesu współdziałają i/lub rywalizują z partiami politycznymi, agendami władzy państwowej oraz ze sobą nawzajem²².

Jest to dość szerokie spojrzenie na kwestie relacji przemysłowych. Należałoby zatem nieco je uszczegółowić w kontekście wcześniej zaprezentowanych uwag. Otóż taka optyka IR pozwala nam pokazać, iż zagadnienie pracy ma silne konotacje polityczne, co z jednej strony oznacza, że polityki publiczne kształtowane są przez aktorów stosunków przemysłowych (do których zalicza się grupy interesu; o aktorach zob. poniżej), a z drugiej strony, że uwarunkowania polityczne determinują zagadnienia pracy (na przykład poprzez regulacje normatywne), a co więcej, to władza publiczna może w znacznym stopniu decydować o sposobie „współistnienia” grup interesu i państwa. To „współistnienie” w gruncie rzeczy może być bardziej kooperacyjną lub bardziej rywalizacyjną formą przetargów, co oznacza, że płaszczyzna stosunków przemysłowych staje się areną uzgadniania i wdrażania w życie polityki gospodarczej oraz polityki społecznej państwa, reguluje ona bowiem nie tylko warunki pracy, płacy czy rozwiązywania konfliktów przemysłowych, lecz obejmuje także takie kwestie, jak choćby szkolenia pracowników (edukacja), system opieki nad dziećmi, usługi socjalne. Rzec można, że przedmiotem regulacji bywa to, co w szerokim znaczeniu jest istotne dla utrzymania i zabezpieczenia interesów pracy i kapitału, z udziałem państwa na poziomie centralnym.

3. Jacy aktorzy „grają” w stosunkach przemysłowych? Określenie *grupa interesu* wskazuje, że mamy do czynienia z organizacją, która dąży do realizacji własnego interesu, starając się wpływać na przebieg politycznego procesu decyzyjnego poprzez wywarcie presji na ów proces, a nie poprzez zdobycie czy utrzymanie władzy. W optyce stosunków pracy niejako już naturalnie nasuwają się nam na myśl zorganizowane interesy pracy i kapitału, a zatem z jednej strony reprezentanci pracowników, a z drugiej pracodawców (związki zawodowe oraz organizacje pracodawców, choć warto podkreślić, że stosunki przemysłowe obejmują związkowe i niezwiązkowe, prywatne i publiczne formy). Ponadto powyższa sugestia o wpływie grup interesu na władzę publiczną sprawia, że machinalnie myślimy także o stronie reprezentującej ową władzę. Jest to zgodne z klasyczną koncepcją aktorów stosunków przemysłowych zaproponowaną przez J.T. Dunlopa. Badacz ten, choć sam (wprowadził i) używał pojęcia *aktor IR*, wydawał się świadomy ograniczeń tego terminu. Pisał bowiem:

[...] określenie *aktor* może mieć ograniczenie, które przenosi je w nierealną lub pozorną scenę. Jednak *uczestnik* jest zbyt bierny, a inne terminy nie są bardziej satysfakcjonujące. Aktor jest użyteczny w sensie sprawcy lub reagenta²³.

²² J. Sroka, *Europejskie stosunki...*, dz. cyt., s. 20.

²³ J.T. Dunlop, dz. cyt., s. 8.

W ten sposób można uznać, że podmioty stosunków przemysłowych przyjmują postawy mniej lub bardziej dynamiczne i interakcyjne, aktywnie kształtując lub odpowiadając na warunki w ich otoczeniu.

Dunlopowska klasyfikacja aktorów IR wskazuje: (1) hierarchię kierowników i ich reprezentantów (kierownicy mogą pochodzić z sektora prywatnego lub publicznego); (2) hierarchię pracowników (hierarchia niekierownicza, niekoniecznie musi oznaczać formalną organizację, może być formułowana na bazie wspólnej pracy przez zatrudnionych w kontekście relacji z pracodawcą, formalna hierarchia pracowników może być zaś zorganizowana w takie organizacje, jak rady pracownicze, związki zawodowe); (3) wyspecjalizowane rządowe agencje (mające różnorodne funkcje w zależności od kontekstu, w jakim operują – od szerokiej i decydującej do wąskiej roli)²⁴. Włączenie tych aktorów w płaszczyznę stosunków przemysłowych wydaje się kluczowe, zwłaszcza w kontekście politologicznym. Wskazuje to bowiem na polityczne konotacje tej kategorii, uwidoczniające się w roli agend rządowych, które nie tylko powinny, a wręcz muszą wchodzić w interakcje z pozostałymi aktorami przy konstruowaniu założeń polityk publicznych. Choć w klasycznej formule występuje trzech aktorów, to zdarza się, iż obecna praktyka IR rozszerza ten skład, wchodząc w wielostronność poprzez włączenie w niektórych przypadkach (na przykład w partnerstwo społeczne) organizacji rolniczych czy pozarządowych (niejako czyniąc je czwartym, acz znacznie słabszym, aktorem).

4. Jak „pracują” aktorzy stosunków przemysłowych? Istnieją dwa podstawowe wzorce, według których grupy interesu oraz władza publiczna mogą wchodzić ze sobą nawzajem w interakcje. Są to oczywiście modele idealne i występują jedynie w założeniach teoretycznych, w praktyce jednak przeplatają się ze sobą i zasadniczo parametry ich diagnozowania nie stanowią o prostej kwalifikacji państwa do pluralistycznej lub też korporatystycznej²⁵ wersji stosunków przemysłowych. Można jednak z większym bądź mniejszym powodzeniem mówić o bardziej kooperacyjnej lub rywalizacyjnej skłonności w relacjach przemysłowych poszczególnych państw.

Zasadniczo pluralistyczny porządek kojarzony jest z rywalizacyjną „naturą” stosunków przemysłowych. „Pluraliści widzą konflikt jako nieunikniony, by zacytować Clegga, ponieważ różne organizacje uczestniczą w ustalaniu zasad pracy”²⁶. W istocie pluralizm związany jest z konfliktem wielu różnorodnych grup interesu, który ostatecznie doprowadzić ma do konsensusu społecznego, a sam proces decyzyjny ulega decentralizacji. Funkcjonujące zaś grupy interesu nie podlegają żadnym ograniczeniom administracyjnym, prawnym, lecz konkurują ze sobą nawet o możliwość reprezentowania interesów tego samego segmentu społeczeństwa. To sprawia, że w pluralistycznym porządku mamy do czynienia z mnogością grup, które różnią się pomiędzy sobą siłą oraz pozycją, a także posiadanymi zasobami²⁷,

²⁴ Tamże, s. 7, 8.

²⁵ Powszechnie stosuje się także termin *neokorporatyzm*, którego zaczęto używać w celu zaznaczenia, że system korporatystyczny nie ma powiązań z korporatyzmem autorytarnym czy też korporatyzmem w postaci państwowej (odcinając się tym samym od konotacji z faszyzmem).

²⁶ Za P. Edwards, dz. cyt., s. 11.

²⁷ Zasoby grup interesu: czynnik dostępu do strategicznych ośrodków władzy, czynnik finansowy, czynnik merytoryczny, czynnik symboliczny, czynnik mobilizacji, czynnik kapitału ludzkiego, czynnik afiliacji i koalicji, czynniki instytucjonalny i dostępu do podstawowych dóbr publicznych, czynniki struk-

w tym także siłą oddziaływania na rząd. Stąd też „większość pluralistów akceptuje, że rynek w możliwościach politycznego wpływu jest niedoskonały i zawiera aktorów o różnych zdolnościach do zmiany polityk publicznych”²⁸.

Korporatyzm zaś, co w świetle powyższego niejako naturalne, łączony jest z kooperacyjnym stylem „pracy” grup interesu i państwa. „Model korporatystyczny sugeruje, że grupy interesu są ściśle połączone z formalnym procesem politycznym i odgrywają istotną rolę zarówno w formułowaniu, jak i implementacji głównych decyzji politycznych”²⁹. Tu proces decyzyjny z udziałem szerokich grup interesu, które monopolizują reprezentację poszczególnych części społeczeństwa, ma charakter hermetycznych i scentralizowanych ustaleń.

Problem jednak w tym, że nie tylko praktyczne rozdzielanie pluralistycznego i korporatystycznego reżimu stosunków przemysłowych nie jest dość oczywiste, lecz także i w tym, że metodologicznie koncepcje te bywają rozmaicie interpretowane. Jak wyliczył jeden z komentatorów, pomiędzy rokiem 1981 a 1997 były używane 24 różne definicje korporatyzmu przez rozmaitych autorów³⁰. Poniżej zbiorczo, w formie tabelarycznej, zostały przedstawione wybrane propozycje opisujące korporatyzm, także z uwzględnieniem klasycznej interpretacji pluralizmu (tab. 1).

Tabela 1. Interpretacje korporatyzmu

Autor	Wyjaśnienie pluralizmu
Philippe Schmitter	System reprezentacji interesów, w którym części składowe są zorganizowane w nieokreśloną liczbę wielorakich, dobrowolnych, konkurencyjnych, niehierarchicznie ułożonych i samookreślających się (jako typ lub zakres interesów) kategorii, które nie są specjalnie licencjonowane, uznawane, dotowane, kreowane lub skądinąd kontrolowane w wyborze przywódców lub artykulacji żądań przez państwo i które nie mają monopolu reprezentacji we właściwych im kategoriach ⁹⁾ .
Autor	Wyjaśnienie korporatyzmu
Philippe Schmitter	System reprezentacji interesów, w którym części składowe są zorganizowane w ograniczoną liczbę osobnych, obowiązkowych i niekonkurencyjnych, hierarchicznie uporządkowanych i funkcjonalnie zróżnicowanych kategorii, uznawanych i licencjonowanych, jeśli nietworzonych, przez państwo oraz z przyznanym im monopolem reprezentacji we właściwych im kategoriach w zamian za zachowanie pewnej kontroli przy wyborze przywódców i artykulacji żądań ⁹⁾ .
Gerhard Lehbruch	Korporatyzm jest czymś ponad konkretny wzór artykulacji interesów. Raczej jest on zinstytucjonalizowanym wzorem formułowania polityki, w którym duże organizacje interesów kooperują nawzajem ze sobą i z władzami publicznymi nie tylko w procesie artykulacji interesów, ale w „nakazowej alokacji zasobów” i w implementacji takiej polityki ⁹⁾ .
Mariano Regini	Neokorporatystyczne relacje są procesem trójstronnych gospodarczych i społecznych uzgodnień, w których państwo i reprezentanci scentralizowanych organizacji rynku pracy angażują się w „makropolityczne przetargi” nad gamą gospodarczych i społecznych zagadnień ⁹⁾ .

turalne i koordynacja – J. Sroka, *Polityka organizacji pracodawców i przedsiębiorców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 39–40.

²⁸ G. Murhpy, *Interest groups in the policy-making process*, [w:] J. Coakley, M. Gallagher (red.), *Politics in the Republic of Ireland*, Routledge, London–New York 2010, s. 332.

²⁹ Tamże, s. 330.

³⁰ Za: tamże, s. 330.

Autor	Wyjaśnienie pluralizmu
David R. Cameron	Zinstytucjonalizowane negocjacje, przetargi, współpraca i porozumienia nad płacami oraz polityką dochodową (i ewentualnie dodatkowymi zagadnieniami gospodarczymi) pomiędzy reprezentantami głównych grup ekonomicznych społeczeństwa (najczęściej konfederacjami pracy i stowarzyszeniami pracodawców), a często włączające dodatkowo reprezentantów rządu ^{a)} .
Alan Cowson	Specyficzny społeczno-polityczny proces, w którym ustrukturyzowane organizacje, reprezentujące monopolistyczne, funkcjonalne interesy, zaangażowane są w proces polityczny z agencjami państwa nad wynikami polityki publicznej oraz jaki angażuje te organizacje w rolę, która łączy reprezentację interesów i implementacji polityki poprzez delegowanie ich wykonania ^{b)} .
Jukka Pekkarinen, Matti Pohjola, Bob Rowthorn	Preferują określenie społeczny korporatyzm z podkreśleniem dwóch elementów: scentralizowanych przetargów płacowych, które mogą również „włączać rządową politykę gospodarczą i politykę społeczną, w przypadku których państwo jest formalnie, albo nieformalnie zaangażowane w proces”, oraz jego nieekskluzywnej i równej natury ^{c)} .
Göran Therborn	Wskazuje dwa subwarianty korporatyizmu: scentralizowaną i monopolistyczną intermediację interesów oraz tworzenie polityki publicznej przez uzgodnienia pomiędzy państwem a organizacjami interesów ^{d)} .
Martin J. Bull	Twierdzi, że „polityczna wymiana” jest centrum „neokorporatyizmu” jako politycznego zjawiska i to jest z pewnością ważniejsze w definiowaniu procesu niż nacisk na organizacyjne cechy uczestników procesu ^{e)} .
Europejska Fundacja na rzecz Warunków Życia i Pracy	Neokorporatyzm definiuje model transmisji żądań ze społeczeństwa do państwa, który musi przebiegać przez główne funkcjonalne stowarzyszenia interesów, w szczególności te o największym gospodarczym znaczeniu: związki zawodowe oraz stowarzyszenia pracodawców ^{f)} .

^{a)} G. Murphy, dz. cyt., s. 331–332.

^{b)} D. Thomas, *The Irish Social Partnership 1987–2000: An Evolving Economic and Social Governance*, Department of Geography, University of Newcastle upon Tyne, 2003, niepublikowana praca doktorska, s. 2.

^{c)} G. Murphy, dz. cyt., s. 330.

^{d)} D. Thomas, dz. cyt., s. 4.

^{e)} C. Teulings, J. Hartog, *Corporatism or competition? Labour contracts, institutions and wage structures in international comparison*, Cambridge University Press, Cambridge, New York–Melbourne 1998, s. 27.

^{f)} D. Thomas, dz. cyt., s. 4.

^{g)} Tamże, s. 27–28.

^{h)} Tamże, s. 28.

ⁱ⁾ Tamże, s. 7.

^{j)} *Italy. Neo-corporativismo. Neo-corporatism*, Eurofound, the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, <http://www.eurofound.europa.eu/emire/ITALY/NEOCORPORATISM-IT.htm> [dostęp: 1.05.2013].

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Kichewko, *What after corporatism – towards social and economic network governance?*, maszynopis.

Przy tym definicyjnym chaosie nie należy zatem poszukiwać jasnej i precyzyjnej interpretacji pluralistycznego bądź korporatystycznego reżimu stosunków przemysłowych, a dodatkowo, obok różnych natężeń korporatyizmu (słabego, umiarkowanego, silnego), sprawę komplikować mogą pojawiające się stwierdzenia o przekroczeniu ram korporatyizmu w stosunkach przemysłowych i w związku z tym pojawiającym się postkorporatyzmie.

Stosunki przemysłowe: politologiczna kategoria – krótka konkluzja

Stosunki przemysłowe, będąc złożoną kategorią analityczną, najpełniej i najlepiej mogą być zrozumiane poprzez wieloaspektowe badania nad nimi, bez ograniczania się czy przyznawania prymatu którejkolwiek z dyscyplin. Jak zatem wynika z powyższych rozważań,

należy przyjąć eklektyczne podejście do badania IR i badać je w kontekście historycznych, prawnych, psychologicznych, organizacyjnych, społecznych, gospodarczych czy politologicznych procesów w stosunkach pracy. Niezależnie bowiem od kłopotów definicyjnych, związanych czy to z samymi stosunkami przemysłowymi, czy też z ich reżimami, nie należy zapominać, że w istocie rzeczy mają one znaczne przełożenie na politykę państwa, wpływając na kształt polityki gospodarczej albo polityki społecznej państwa. Warto zatem podkreślić, że w kontekście politologicznym stosunki przemysłowe nie będą tożsame ani z ekonomicznym, ani z socjologicznym, ani z psychologicznym, ani też historycznym ujęciem IR, a zwłaszcza już z ich prostym sprowadzeniem do stosunków pracy. Jest to bowiem daleko niewystarczające dla politologa badającego ów obszar. Należy raczej zwrócić się w politologicznym kontekście ku takiemu ich rozumieniu, które wskazuje na polityczne konotacje relacji pracodawca–pracownik (zagadnień związanych z pracą). A te mają zdecydowanie szerszy wymiar aniżeli tylko ograniczony do poziomu zakładu pracy, w znacznej mierze determinując na poziomie centralnym politykę gospodarczą czy politykę społeczną państwa. W politologicznym ujęciu stosunki przemysłowe, będące podsystemem systemu politologicznego, obejmować będą zatem interakcje – współdziałanie bądź rywalizację – grup interesu ze sobą nawzajem lub z partiami politycznymi, agendami władzy państwowej³¹, przy uwzględnieniu ram organizacyjnych, normatywnych, a także postrzeganiu stosunków przemysłowych jako mniej lub bardziej dynamicznego procesu (relacji). Choć głównym obszarem IR pozostają stosunki pracy, to jednak w świetle powyższego nie można ich machinalnie traktować jako zamiennych terminów czy prostych synonimów, a jedynie ściśle związanych ze sobą kategorii.

Bibliografia

Dunlop J.T., *Industrial Relations Systems*, Southern Illinois University Press, Carbondale, Edwardsville 1958.

Edwards P. (red.), *Industrial relations. Theory and practice*, Blackwell Publishing, Malden, Oxford, Carlton 2004.

Employment Relationship, International Labour Organization ILO, 2011, http://www.ilo.org/ifpdial/areas-of-work/labour-law/WCMS_CON_TXT_IFPDIAL_EMPREL_EN/lang--en/index.htm [dostęp: 1.08.2013].

Italy. Democrazia industriale. Industrial democracy, Eurofound, the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, <http://www.eurofound.europa.eu/emire/ITALY/INDUSTRIALDEMOCRACY-IT.htm> [dostęp: 1.08.2013].

Italy. Neo-corporativismo. Neo-corporatism, Eurofound, the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, <http://www.eurofound.europa.eu/emire/ITALY/NEOCORPORATISM-IT.htm> [dostęp: 1.05.2013].

Kaufman B.E., *The original industrial relations paradigm: foundation for revitalizing the field*, [w:] Ch.J. Whalen (red.), *New directions in the study of work and employment. Revitalizing industrial relations as an academic enterprise*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham,

³¹ J. Sroka, *Polityka...*, dz. cyt., s. 20.

Northampton 2008, http://books.google.pl/books?id=HLObmbHZf14C&pg=PA31&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [dostęp: 30.07.2013].

Kichewko K., *What after corporatism – towards social and economic network governance?*, maszynopis.

Murphy G., *Interest groups in the policy-making process*, [w:] J. Coakley, M. Gallagher (red.), *Politics in the Republic of Ireland*, Routledge, London–New York 2010.

Salamon M., *Industrial Relations. Theory and practice*, Prentice Hall, Essex 2000, http://books.google.pl/books?id=CDUwsfKqR0MC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true [dostęp: 1.08.2013].

Sroka J., *Europejskie stosunki przemysłowe w perspektywie porównawczej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.

Sroka J., *Polityka organizacji pracodawców i przedsiębiorców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

Teulings C., Hartog J., *Corporatism or competition? Labour contracts, institutions and wage structures in international comparison*, Cambridge University Press, Cambridge–New York–Melbourne 1998.

Thomas D., *The Irish Social Partnership 1987–2000: An Evolving Economic and Social Governance*, Department of Geography, University of Newcastle upon Tyne, 2003 niepublikowana praca doktorska.

United Kingdom. Industrial Relations (IR), Eurofound, the European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, <http://www.eurofound.europa.eu/emire/UNITED%20KINGDOM/INDUSTRIALRELATIONSIR-EN.htm> [dostęp: 1.08.2013].

Wallace J., Gunnigle P., McMahon G., *Industrial relations in Ireland*, Gill & Macmillan, Dublin 2004.